

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Ковтун Олени Віталіївни про дисертацію
Русалкіної Людмили Георгіївни

«Теоретико-методичні засади англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,

Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Дисертаційне дослідження Л. Г. Русалкіної актуальне і соціально значуще, оскільки суспільна й особистісна конкурентоспроможність в умовах сучасного глобалізованого світу значною мірою залежить від рівня володіння іноземними мовами. Розвиток іншомовної підготовки у вищій професійній освіті зумовлений цілеспрямованою державною політикою України щодо європейської євроінтеграції, системними змінами в освіті, реформуванням медичної галузі, про що свідчить підписання Угоди між Україною та ЄС, прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), національна програма популяризації іноземних мов «Україна speaking» у межах ініціативи GoGlobal, оцінювання володіння іноземними мовами за європейськими стандартами CEFR (The Common European Framework of References), запровадження уніфікованих клінічних протоколів ведення пацієнтів на основі Європейських рекомендацій тощо. Потреба українського суспільства у висококваліфікованих медичних фахівцях, які вільно володіють іноземними, зокрема англійською, мовами, зумовлює необхідність пошуку нових конструктивних ідей з метою оптимізації та інтенсифікації процесу англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої освіти, у цьому зв'язку дисертаційна робота Л.Г. Русалкіної своєчасна й обґрунтована.

Важливість рецензованої розвідки підтверджується зв'язком її з такими напрямками наукових досліджень, як формування мовної особистості, іншомовна професійна підготовка, англomовна професійна компетентність майбутніх лікарів. Більшість означених питань корелюються з науковою проблематикою досліджень кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного

закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол № 320/07 від 25.02.2016 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ретельний аналіз тексту дисертаційної роботи, автореферату та змісту праць здобувачки уможливило формулювання узагальнених висновків щодо наукової обґрунтованості та достовірності представлених результатів. Вихідні положення (завдання, об'єкт, предмет, наукова новизна, практична значущість одержаних результатів), визначені відповідно до мети дослідження, є достатньо виваженими, логічними й обґрунтованими. Ґрунтовне вивчення джерельної бази (614 найменувань, із них 18 – іноземними мовами), проведене Л.Г. Русалкіною, дало їй змогу здійснити системний аналіз проблеми професійної англомовної підготовки майбутніх лікарів, уможливило визначення теоретичних і обґрунтування методологічних засад дослідження, дозволило уточнити базові поняття дослідження, виявити їх взаємозв'язки і взаємозумовленість, поглибити сутність змісту англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої освіти. Стратегію і тактику наукового дослідження обґрунтовано в його концепції. Вона ґрунтується на трьох взаємопов'язаних концептах – методологічному, теоретичному і технологічному, що сприяють реалізації провідної ідеї дослідження, згідно з якою цілеспрямована, спеціально організована англомовна професійна підготовка майбутніх лікарів є передумовою збагачення освітнього потенціалу медичного ЗВО, одним із чинників формувального впливу на успішну реалізацію англомовної професійної діяльності майбутніми лікарями.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження, з-поміж яких найбільш продуктивними були аналіз, синтез, порівняння й узагальнення емпіричних даних і теоретичних положень, теоретичне моделювання, спостереження, бесіди, анкетування, тестування, педагогічний експеримент (пошуковий, констатувальний, формувальний), систематизація тощо. Заслуговує на особливу увагу експериментальна база дослідження, яка охоплює медичні заклади вищої освіти різних регіонів України й достатню кількість респондентів (на різних етапах експериментально-дослідною роботою було охоплено понад 300 студентів, 20 викладачів, 60 лікарів-практиків). Педагогічний експеримент проведено в природних умовах освітнього процесу медичних закладів вищої освіти України.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертантка одержала такі найбільш значущі наукові результати: *розроблено й науково обґрунтовано методологічні концепти*

(компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, контекстний підходи) та теоретичні засади формування англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти; *розкрито сутність і структуру* феномену «англомовна професійна підготовленість майбутніх лікарів»; *виявлено* компоненти (лінгвістичний, соціолінгвістичний, соціокультурний, прагматичний), критерії (мовний, перцептивно-мовленнєвий, інформаційно-мовленнєвий, інформаційно-відтворювальний) із відповідними показниками, *схарактеризовано* рівні англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів (високий, достатній, задовільний, низький); *визначено й науково обґрунтовано* педагогічні умови англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів; *розроблено й обґрунтовано* модель англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних ЗВО з відповідними етапами (мотиваційний, діяльнісний, комунікативно-тренувальний, рефлексійно-оцінний); *уточнено* поняття «професійна підготовка», «професійна підготовленість», «англомовна професійна підготовка», «англомовна професійна підготовленість», «англомовно спрямована професійна діяльність», *подальшого розвитку набули* теорія і методика англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів.

Окрім цього, викликають інтерес й інші аспекти дисертаційної роботи, як-от: ретроспективний аналіз розвитку і становлення професійної підготовки лікарів в Україні, стан професійної підготовки у медичних закладах вищої освіти України та її вплив на іншомовну професійну підготовку майбутніх лікарів, специфіка англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти України.

Практичне значення отриманих результатів дослідження

Дисертаційна робота Л. Г. Русалкіної має вагоме практичне значення, яке полягає в тому, що одержані результати дослідження достатньо обґрунтовані, пройшли апробацію та готові до впровадження в систему професійної підготовки фахівців у галузі медицини.

Автором було розроблено діагностувальну та експериментальну методики англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів, елективний курс «Англомовно спрямована професійно-мовленнєва діяльність лікаря», програму засідань клубу англійської мови, комунікативного тренінгу; кейс-стаді, рольові й ділові ігри, вправи, ситуативні завдання, мовні ігри тощо.

Основні результати експериментального дослідження, зокрема програма елективного курсу, система інтерактивних методів і комунікативних завдань (лекції-візуалізації, лекції з проблемними питаннями, бесіди, дискусії, комплекс мовних і комунікативних вправ, професійно спрямовані мовленнєві ситуації, сценарії рольових і ділових ігор, аналіз проблемних медичних ситуацій тощо) можуть бути використані в освітньому процесі англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів як

у медичних закладах вищої освіти, так і в післядипломній освіті лікарів-практиків.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Обґрунтованою і логічно вмотивованою є структура дисертації, репрезентована п'ятьма розділами, висновками до розділів, загальними висновками, додатками, матеріал яких ілюструє, доповнює і підсилює положення, викладені в тексті дисертації. Зміст кожного розділу детермінований метою і завданнями дослідження. відображає процес та результати дослідження. Ключові положення дисертаційної роботи ґрунтуються на основних засадах філософії освіти, законодавчих і нормативних документах про освіту.

У *першому розділі* «Теоретичні засади англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів» здійснено феноменологізацію ключових понять дослідження, Ретельний аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури дозволили дисертантці уточнити поняття «професійна підготовка», «професійна підготовленість», «англomовна професійна підготовка», «англomовно спрямована професійна діяльність» і на їх основі, а також у результаті системного дослідження організації професійної підготовки майбутніх лікарів в Україні, розкрити сутність і структуру феномену «англomовна професійна підготовленість майбутніх лікарів» (п. 1.1). Викликає інтерес матеріал, присвячений ретроспективному аналізу розвитку і становлення професійної підготовки лікарів в Україні, який охоплює значний темпоральний проміжок – з часів Київської Русі до сьогодення (п. 1.2). Здобувачкою було встановлено, що англomовна професійна підготовка майбутніх лікарів є педагогічним явищем, всі параметри якого зумовлені змінними рисами і своєрідністю соціально-педагогічного стану становлення суб'єкта такої діяльності та специфікою фахової зорієнтованості (п. 1.3).

У *другому розділі* «Методологічні засади англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів» обґрунтовано методологічні концепти англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти; схарактеризовано методологічні підходи до реалізації експериментальної методики. Здобувачка виходить із позиції, що освітньо-професійний потенціал вищої медичної школи, як і процес його реалізації, зумовлені науковим підґрунтям, де визначальними є конструктивні методологічні орієнтири. У цьому зв'язку в дисертаційній роботі виокремлено теоретичний та прикладний аспекти методології, проаналізовано традиційні та інноваційні методологічні підходи до професійної іншомовної підготовки, обґрунтовано доцільність реалізації експериментального освітнього процесу на методологічному підґрунті, який складають компетентнісний, комунікативно-діяльнісний і контекстний підходи. Доведено, що компетентнісний підхід забезпечує підготовку майбутніх

компетентних фахівців у галузі медичної освіти, здатних успішно здійснювати англомовну професійну діяльність відповідно до чинних державних стандартів (п. 2.1); комунікативно-діяльнісний підхід зорієнтований на навчання англійської мови в процесі комунікації, формування мовної особистості, яка володіє мовленнєвими (як рідною, так і англійською мовами) вміннями комунікативно виправдано користуватися мовними / іншомовними засобами в різних ситуаціях професійного спілкування з позиції діялісного підходу (п. 2.2); контекстний підхід дозволяє скоротити термін адаптації молодого спеціаліста-лікаря до повноцінного виконання англомовної професійної діяльності, змінює спрямованість навчання на досягнення практичного результату, дозволяє максимально наблизити зміст і процес освітньої діяльності студентів-медиків до майбутньої англомовної професійної взаємодії (п. 2.3).

У *третьому розділі* «Англомовна професійна підготовка майбутніх лікарів» здобувачка описала специфіку англомовну професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти (п. 3.1), розкрила сутність феномену «англомовна професійна підготовленість майбутніх лікарів» і визначила його структуру (лінгвістичний, соціолінгвістичний, соціокультурний і прагматичний компоненти) (п. 3.2), визначила й науково обґрунтувала педагогічні умови англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів в умовах сучасних медичних закладів вищої освіти: мотиваційна усталеність та усвідомлення необхідності майбутніми лікарями вивчення англійської мови для подальшої професійної комунікації; інтеграція фахових та лінгвістичних (англомовної спрямованості) дисциплін в освітньому процесі медичного ЗВО; створення розвивального англомовного середовища професійного спрямування в медичному закладі вищої освіти; залучення майбутніх лікарів у процесі навчання до активної англомовно спрямованої професійно зорієнтованої діяльності (п. 3.3).

У *четвертому розділі* «Англомовна підготовка майбутніх лікарів у сучасних медичних закладах вищої освіти» з'ясовано стан англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у сучасних медичних закладах вищої освіти; описано результати пошуково-розвідувального етапу експерименту, отримані в результаті анкетування лікарів-практиків, студентів медичних закладів вищої освіти, аналізу варіативних програм з англійської мови та навчальних посібників (п. 4.1); схарактеризовано критерії (мовний, перцептивно-мовленнєвий, інформаційно-мовленнєвий, інформаційно-відтворювальний) із відповідними показниками та рівні Схарактеризовано рівні англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів (високий, достатній, задовільний, низький) англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів (п. 4.2).

У *п'ятому розділі* «Експериментальне дослідження англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів» представлено розроблену

здобувачкою модель та експериментальну методикау англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів, описано їх апробацію в освітньому процесі.

Вартісним є теоретичне осмислення й методичне забезпечення формульального етапу педагогічного експерименту (опис організації, перебіг, апробація результатів в експериментальних закладах вищої освіти). Відзначимо як позитив, що експериментальній роботі передувала пропедевтична діяльність, що передбачала семінари з викладачами лінгвістичних і фахових навчальних дисциплін, яких було задіяно у формульальному етапі експерименту; тренінги «Англійська мова в професійній діяльності майбутніх лікарів», «Комунікативні бар'єри в англomовній професійній взаємодії лікаря з пацієнтами»; розробку елективного курсу «Англomовно спрямована професійно-мовленнєва діяльність лікаря». На формульальному етапі було розроблено модель англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів, яка обіймала мету, методологічні підходи, етапи, педагогічні умови, форми і методи, критерії і результати експериментальної роботи. Оскільки формування англomовної професійної підготовленості майбутніх лікарів в умовах медичних закладів вищої освіти відбувалося за послідовними (мотиваційний, діяльнісний, комунікативно-тренувальний, рефлексійно-оцінний) етапами, описано зміст експериментальної професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх лікарів в умовах медичних закладів вищої освіти на кожному з означених етапів, представлено методикау англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів, елективний курс «Англomовно спрямована професійно-мовленнєва діяльність лікаря», програму засідань клубу англійської мови, комунікативного тренінгу; кейс-стаді, рольові й ділові ігри, вправи, ситуативні завдання, мовні ігри тощо. Належну увагу здобувачка приділила аналізу результатів навчальної діяльності студентів на різних етапах експерименту, що дало підстави стверджувати про суттєві позитивні зміни за всіма критеріями англomовної професійної підготовленості майбутніх лікарів у медичних ЗВО як результату педагогічного впливу за запропонованою експериментальною методикою.

Підсумки дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які корелюють із висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети і завдань дослідження та є достовірними.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Кількість публікацій (38 наукові праці, із них: одна монографія, 18 статей – у фахових виданнях України, 4 – в періодичних наукових зарубіжних виданнях, 13 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дослідження), обсяг, якість, повнота інтерпретування результатів та з'ясування теми дисертації є достатніми. Успішна апробація матеріалів дослідження на міжнародних та

всеукраїнських науково-практичних конференціях свідчить про те, що з ключовими питаннями наукових студій Л.Г. Русалкіної обізнана широка громадськість.

Вивчення матеріалів дисертаційної праці уможливило висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву літературних джерел мають теоретичну та практичну цінність. Зміст автореферату й основні положення дисертації є ідентичними.

Доробок Л.Г. Русалкіної, викладений у розділах дисертації та додатках, пропозиціях і рекомендаціях, наукових статтях, може слугувати підґрунтям для розв'язання на практиці важливих освітніх завдань.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

1. Позитивно оцінюючи спроби дисертантки здійснити ретроспективний аналіз розвитку і становлення професійної підготовки лікарів в Україні, зауважимо на недостатній критичності аналізу джерел, якими послуговувалася автор дисертаційної роботи. Так, Л.Г. Русалкіна акцентує на тому, що ряд учених-медиків, «які почали свою діяльність задовго до *Великої Жовтневої соціалістичної революції*, зберігаючи традиції вітчизняної медицини, намагалися зрозуміти і *правильно оцінити нові соціалістичні принципи* розвитку медичної науки і вищої освіти» (с. 77), «*кращі лікарі, провідні вчені-медики*, торкаючись питання *високоякісної підготовки лікарських кадрів*, наполегливо висували вимоги докорінної перебудови роботи кафедр і клінік на основі *суто матеріалістичного світогляду*» (с. 79). Дисертантка посилається на працю (Крыштопа Б.П. Высшее медицинское образование в Украинской ССР. Київ: Здоров'я, 1985. 320 с.), яка хоч і містить багатий фактичний матеріал, морально застаріла і не може використовуватися без належного критичного аналізу.

2. У параграфі 2.1. «Компетентнісний підхід до англomовної професійної підготовки майбутніх лікарів» викликає сумнів доцільність глибокого аналізу, пов'язаного з походженням термінів «компетентність» і «компетенція», адже, по-перше, в численних наукових дослідженнях, присвячених проблемі упровадження компетентнісної парадигми в освіті загалом і навчання мови зокрема, чітко розмежовано особливості й типологічні характеристики кожної з категорій, по-друге, у Законі України «Про вищу освіту», стандартах вищої освіти та інших нормативно-правових актах чітко визначено необхідність формування компетентностей, а не компетенцій, тому, на нашу думку, дискусійність цього питання наразі вичерпана і не є актуальною.

3. Не завжди суголосні міркуванням здобувачки щодо характеристики рівнів англomовної професійної підготовленості майбутніх лікарів. Оскільки йдеться про англomовну освіту студентів-майбутніх лікарів, для яких

іноземна мова є не метою, а знаряддям досягнення професійної компетентності, важко сподіватися, що ця категорія респондентів володіє *«грунтовними знаннями щодо фонологічної, лексичної, граматичної систем англійської мови»*, обізнана *«з психолінгвістичними особливостями реалізації англійсько-українського й українсько-англійського усного і письмового видів перекладу»*, володіє *«системою послідовного перекладу»* (с. 293-294).

4. Загалом дібраний Л.Г. Русалкіною діагностувальний інструментарій дає можливість чітко і послідовно перевірити рівень англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів, однак окремі завдання, що мали на меті перевірку цієї підготовленості за фонетичним критерієм вважаємо не зовсім вдалим, оскільки за завданням прослухати речення, що містять однакові за звучанням слова, і обрати правильне слово відповідно до контексту, не можна виявити обізнаність у майбутніх лікарів з фонетикою англійської мови (с. 302).

5. На наш погляд, здобувачка подекуди подає *«надлишковий»* теоретичний матеріал, який не пов'язаний безпосередньо з проблематикою дослідження. Так, на с. 329-333 запропоновані міркування вчених щодо моделювання, при цьому аналізуються здебільшого погляди учених-лінгвістів щодо побудови моделей лінгвістичних процесів і явищ, наприклад *«моделі реферування текстів на матеріалі англійської мови»* та ін.

6. Не зовсім вдалою нам видається назва п'ятого розділу *«Експериментальне дослідження англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів»*, адже в ньому розкривається зміст експериментальної професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх лікарів в умовах медичних закладів вищої освіти, а також подаються та інтерпретуються результати, отримані в результаті апробації експериментальної методики.

7. Робота не позбавлена окремих недоліків щодо оформлення текстового та графічного матеріалу.

Зауваження до дисертаційної праці здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру, не применшують її значення, не знижують позитивної оцінки, проте можуть слугувати організації дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора. Зміст роботи, логіка тексту, наукові та прикладні результати свідчать про теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати актуальні проблеми.

Загальний висновок

Дисертація Русалкіної Людмили Георгіївни *«Теоретико-методичні засади англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів»* є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, теоретичні й експериментальні результати якого в сукупності з'ясовують важливу

педагогічну проблему, пов'язану зі здобуттям професійної освіти майбутніми

лікарями, організацією їхньої іншомовної підготовки в медичному закладі вищої освіти. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне її значення відповідність вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2013 №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ за № 656 від 19.08.2015 р. та за №1159 від 13.12.2015 р.) є підставою для присудження Русалкіній Людмилі Георгіївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету

О.В. Ковтун

Підпис гр. Ковтуни О.В.
з а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету

